

de

Tom Lanoye

jiassen

**VAL EN REVIVAL DER
SAAMHORIGHEID**

De Jossen

val en revival der saamhorigheid

Tom Lanoye

Dramatis Personae

Jos, Jos
Jos, Jos
Jos, Jos
Jos, Jos
Jos, Jos
Jos, Jos
Jos, Jos
Jos, Jos
Jos, Jos
...

Het aantal acteurs kan variëren van één tot het aantal der replieken.
Zowel de acteurs als de actrices gaan vrijwel identiek gekleed.

Het toneel is de habitat van de Jossen.

'Let's all pretend
to be someone else,
and then perhaps
we'll find out who we are.'

-Absolute Friends, John le Carré

'Non, non, rien n'a changé
Tout, tout a continué
Hey, hey'

-Les Poppys

Deel 1

*De Jossen voeren een woest
en woordeloos ritueel van verbondenheid op, dat — ofschoon
onschuldig ogend — blijk geeft van tucht, levensvreugd
en tomeloos vertrouwen in elkaar.*

Het ritueel duurt, de uitputting lonkt.

Deel 2

*Onverwachts hapert het ritueel en valt stil,
tot verbazing van ieder — behalve één.*

- Jos Zegt dat het niet waar is!
- Jos Wat nu?
- Jos Het liep juist zo goed.
- Jos *(ongemakkelijk)* Ik weet niet...
- Jos Wat scheelt er, zegt hij?
- Jos Hij weet het niet.
- Jos Wíl hij het wel weten?
- Jos En wat weet hij niet?
- Jos Ik weet niet...
- Jos Ík weet het niet.
- Jos Dat hij het zegt!
- Jos De feiten, graag!
- Jos Wat houdt er hem tegen?
- Jos We eten hem niet op.
- Jos Niets dan de feiten!
- Jos Ik voel mij zo anders. *(stilte)*
- Jos Anders, anders.
- Jos Hóe — anders?
- Jos Als iedereen zo eens begon?
- Jos Ge hebt ‘anders’ en ‘anders’.
- Jos Welk van de twee?
- Jos Ik weet niet... Verschillend? *(stilte)*
- Jos Ja, natuurlijk.
- Jos Verschillend — akkoord.
- Jos Maar in wat voor opzicht?
- Jos Ge hebt ‘verschillend’ en ‘verschillend’.

- Jos 'Contrair' en 'verscheiden'. Welk van de twee?
- Jos (*schouderophalend*) Niet gelijk alleman. (*lange stilte*)
- Jos Allez, merci.
- Jos Dat weten we dan.
- Jos 'Niet gelijk alleman,' zegt hij.
- Jos Láp! Krokét, zeg.
- Jos Komt het maar tegen.
- Jos En is dat al lang?
- Jos (*weent; dodelijk beschaamd*) Van kinds af aan. Zolang ik mij herinneren kan. En het wordt erger met de jaren. Aan veel neem ik deel, stap achter ieder zijn gat en klap mij kapot in cafés – maar snap almaar minder waarom. Het schijnt dat er in ons heelal gaten bestaan, kleiner dan een tennisbal maar zwaarder dan al d'oceanen tezamen. Hij zuigt energie op, zo'n bal, het ál om zich heen, een melkweg of twee wel per dag... Ik ben de keerkant daarvan mijn energie loopt weg in al wat ik zie. Het kindekelief in zijn wieg? Het waterke zoet, de blom in 't gazon? De spiegel die barst van de mombak, genaamd 'mijn gezicht'? Ze trekken mij leeg, niemendal ben ik nog. Of nee! Zo'n ei van vroeger, met Pasen, even leeggeblazen en bleek. Zo lig ik te craqueleren lijk onder een schoen, elke dag meer geplet, asemen is al corvee, niets maakt mij nog blij, zelfs lachen klinkt mij als krassen of kot-kot-kedei... En dan kijk ik naar ons?, hier tesaam?, en ik schaam mij te pletter. (*snuut luid zijn neus*) Als ik iets ben, dan ben ik verraad. (*stilte*)
- Jos Ja. Natuurlijk.
- Jos Als ge het zó stelt?
- Jos Dát is anders.
- Jos Dat is fameus verschillend.
- Jos Nee, nee. Dat is contrair.
- Jos Dat is niet gelijk alleman.
- Jos Mmmbwah... Ik weet zo nog niet...
- Jos Hoezo 'mmmbwah'?
- Jos (*beschaamd, bedwingt met moeite zijn tranen*) Ik ben toch ook niet meer heeltemaal gelijk alleman. Ik doe nog altijd alles lijk vroeger – even woest, even lang – maar kortelings lijkt het eer of ik iets imiteer dat ik toch nooit echt leer. Dansen? Doe ik niet meer. Ik struikel gestileerd. Ik forceer mijn karkas tot mijn gestuntel passeert voor eersteklas. Maar gisteren, onder de douche? Toen ik zag hoe wij zijn, vandaag de dag, en ik dacht aan de lijvekens die wij vroeger toch waren? Nog zo jong, nog zo schoon! Toen groeiden wij door, werden beter en heter per dag. Maar nu? Wij? Pompaf!, bergaf!, naar een graf!, en waarvoor? Ik stond onder die stralende plaskop te slikken, te snikken, ik dacht Joske? Steekt gij uw dromenland maar in een envelopke, likt hem toe, stuurt hem op, adres onbekend. De liefdesroman die gij ooit gingt schrijven? De broodboom die gij nog gingt planten? Alaska bezoeken? Alles lezen van Flaubert en Simone de Beauvoir? Vergeet het maar! (*weent*) Laat staan Simenon. (*stilte*)
- Jos (*licht gegeneerd*) Mannen – om eerlijk te zijn? Ik heb daar toch ook wat van. Met die envelop en zo? En die energie die wegloopt? Sorry, ik heb dat ook.
- Jos Mannekes, alstublieft zeg!

- Jos Vrienden, zouden we niet beter stoppen en voortdoen?
- Jos God weet wat komt er nog allemaal van!
- Jos (*vranks*) Sorry, gasten, maar als het hier dan eindelijk toch eens open en bloot op tafel mag liggen? Dan loop ik ook leeg. Ge zoudt voor minder. Als ik onze opgefokte gemutstheid beluister, ons fake gedoe? Onze beleefderigheid die lafheid maskeert? Er verglijdt verdomme geen halfuur tijd of ik loop weleens leeg. Voilà! Het is eruit.
- Jos Mannen, sorry, maar ik ook, hoor. Ik loop al leeg als ik... Als ik... Een plastieken zak zie scheuren van iemand die voor mij in de rij voor de kassa staat.
- Jos Op d'autostraad? Een hondenkadaver, platweg langs een vangrail gelegen? Ik zie dat — pataat! Ik loop leeg.
- Jos Ik, bij de verf die afbladdert van een blindenstok, en dat die blinde toch de straat oversteekt en er komt een tientonner aan op cruise control. Pataat!
- Jos Ik, bij de wieken van die elektrieke molens, die de wind in plakken hakken — en dat mij dat doet denken aan salami, gemaakt van uiers en neuzen van onschuldige, zwijgzame koeien. Pataat!
- Jos Ik sta naast mijzelf en ik zie clownerie — pataat! Ik loop leeg.
- Jos Ho maar, wacht eens even — is dat dan gelijk een luchtmatras op een spijkerbed?
- Jos Nee.
- Jos Lijk een vat bier zonder stopsel of tap, dan?
- Jos Voilà.
- Jos Dán heb ik het ook.
- Jos (*kwaad*) Mannekes, alstublieft! Nee, hè! Straks ben ik hier nog maar de enige die is gelijk alleman!
- Jos De kans is groot want ik heb het ook. Ik loop al leeg als ik in de ogen kijk van mijn lief die ik bedrieg met mijn valse kussen en sussen...
- Jos (*onthutst*) Joske, wat zegt gij nu? Bedoelt ge dat onze wederliefde gestoeld is op flessentrekkerij en krommenie? 'Valse kussen' — na al die jaren komt ge daar mee af? Terwijl uw geminnestreele het enige was dat mij nog op de been hield. Ik loop ook leeg, hoor. Dag en nacht. Het gúst eruit, lijk bij een blikken bus olijfolie waar ze van dichtbij met een tweeloop op hebben geschoten. Het spúit eruit bij mij. Maar dan denk ik houdt vol. Nog een paar jaar en eindelijk rust, zij aan zij, voor de Jos en voor mij. En nu is 't 'valse kussen'? Manneke toch. Ge breekt mijn borstkas in twee!
- Jos Ge moet mij pardonneren. Ik zie er ook wreed van af. Ik heb mijn best gedaan om de schijn rechtop te houden, al die jaren, ter ere van u en uw constitutie. Maar ik ben aan 't eind van mijn Latijn. Het spijt mij, Jos. Vergeeft mij. Maar kijkt mij niet aan of ik stroom leeg waar ik sta.
- Jos Maar Joske, mijn wereld stuikt ineen! Het minste wat ik toch mag proberen, is u aan te kijken, al was het een laatste keer? Gunt mij dat, ik smeeke het u! Excuus!, hallo? Kijkt naar mij!
- Jos Stelt u niet aan. Ge wist goed genoeg dat er een haar in de boter dreef. De Jos heeft het mij zelf verteld, hoe lusteloos dat gij waart, hoe verward en rap kwaad, altijd koppijn of erger. Die mens had het niet rekkelijk met u. Waarom zou hij, op zoek naar soelaas, in de armen gestrand zijn van mij?
- Jos Wat? Hebt ge u afgegeven met dat stuk excrement?
- Jos Jos, alstublieft, niet zo beginnen.

Jos Vrienden, een beetje beleefdheid is niet misplaatst.

Jos Is het waar, vraag ik u! Kijkt mij aan als ik iets vraag.

Jos Ziet ge de waarheid niet op zijn gezicht? Hij vond zijn draai niet meer bij u. Vindt ge het raar, als ge uw eigen bezig hoort?

Jos Maar bij u ook niet meer, sorry dat ik het moet biechten. Als ik zei dat mijn kusserij vals was, bedoelde ik dat voor iedereen.

Jos *(onthutst)* Dat kunt ge niet menen, Jos. Na al de steun die ik u jarenlang doneer? Uw lamentaties die ik aanhoor en uit uw spieren streel? Mijn wereld stuikt ineen!

Jos Mijn wereld stuikt ineen.

Jos Het geldt voor iedereen. *(wijst op nog een andere)* Zelfs voor u.

Jos *(nog een andere)* Hela? Hé? Wat gebeurt er hier?

Jos *(onthutst)* Jos, dat kan niet. Wat wij hebben, is iets heeltemaal commemorabels buiten kijf, los van die twee. Dat hebt ge mij altijd gezegd.

Jos Hela!

Jos Het spijt mij, Jos. Zelfs gij.

Jos Ho, ho...! Dus hij heeft ook iets met u?

Jos Met dat stuk opgeblazenheid ook al? Kijkt mij aan!

Jos Als hij het mij en u kan flikken, waarom dan geen derde? Hij is ertoe in staat.

Jos Hela! Hallo? En gij en ik dan, Jos? Daarom al dat wachten, al die jaren! Platonisch, platonisch – mijn oor!

Jos Het was zijn en mijn bedoeling nooit dat het in kennisgeving kwam, het was juist zo commemorabel omdat het een voorzichtig, teer geheim was, niet bedoeld om wie dan ook te kwetsen.

Jos Dat is dan schoon mislukt. En dat het een geheim was – tenger, teer of niet – maakt het alleen maar erger. Ik dacht dat gij een maat waart, vriend? En gij mijn grote liefde? Gij hebt mij bedrogen, alletwee, Jos!

Jos Mij ook!

Jos Met die pispaal én die voddenzak!

Jos Het spijt mij, allemaal.

Jos Het moest een fijn en delicaat geheim gebleven zijn.

Jos Platónisch.

Jos Mij spijt het niet. Nooit kijk ik u nog aan.

Jos Ik hem niet meer.

Jos Ik wil zijn tronie niet meer zien.

Jos Mijn bestaan stuikt ineen!

- Jos En dat van mij dan, egoïst?
- Jos (*kwaad*) Mannekes, met zo'n bordeel heb ik geen bal meer te maken.
Ge moogt hoereren en boeleren zoveel ge wilt, ik trek mijn handen van u af, allemaal! Saluut!
(*dreigt weg te gaan; blijft*)
- Jos (*lijkbleek*) Ik niet. Ik eis verdomme tekst en tekening. Als alleman hier in de nest gelegen heeft met alleman – waarom ik dan met geen een ervan?
Wat maakt van mij het zwarte schaap dat ik geen liefde ken?
Wat heeft iedereen dat ik niet heb?
- Jos Hóla! Ik ben er óók nog, hoor. En ik mag dan de enige zijn die nog is lijk alleman – wilt ge mij toch een woordje van wijsheid laten preken, alstublieft? (*stilte*) Wat denkt ge nu? Dat ik nooit goesting heb om mijn hersens eens te laten hangen, gelijk een stier die op 't einde van 't gevecht zijn onbeschermd schonken aanbiedt aan de matador en aan zijn mes? We hebben allemaal al eens een slechte dag. En we weten allemaal wat ons te wachten staat – na dat luttel hoopke tijd dat ons vergund is rond te mogen krasselen op de schubben van deeze' planeet, lijk eendagsvlooiën op het vel van een draak die miljóenen jaren leeft... Denkt ge dat ik er geen benul van heb het weinige dat wij maar zijn? Die scheet? Dat buidelke van machteloze darmen en verdriet? Eén tong maar, die van niets klappen kan dan van Hoop en van Verlossing? Twee armen – ocharme, juist genoeg om onze kost te verdienen en al eens een liefke te verwarmen... Ik weet het allemaal, misschien beter dan ieder van u. Maar potverdomme, mannen! Gaan we de vette jaren vergeten die achter ons liggen te lachen? Gaan we de hoogbloei loochenen van het geluk dat ons nog wacht? Nee! Want wij, mannen? Wij zijn rijker dan de zeeën diep. Wij hebben alles wat er is wij hebben – luistert goed! – mekaar! Daar moogt ge mee lachen zoveel ge wilt, het klinkt onnozel, het betekent nada in het licht van onze ondergang die, ieder in zijn eentje, staat te wachten qua kaars uitblazen en verrimpeling en erger. Maar mannen, alstublieft zolang dat duurt? Laat ons er wat van profiteren! Laat ons genieten dat de stukken eraf kletsen! Laat ons de troost fêteren van op zijn minst in groep geleefd te hebben op de tippen van onz' tenen, op het scherpst van onze snee de top van woest geluk en pure vriendschap! Ja, laat ons toch – zolang we kunnen – opgaan in de roes die ons, verwante zielen, gezworen gezellen, doet versmelten in een feest van collectieve werkzucht en plezier!
- Jos (*grient*) Hoe moet ik denken aan versmelten en plezier? Al waar ik ooit in heb geloofd valt zonder bodem. Zijn kussen waren vals en voos, mijn liefde is bedrogen!
- Jos (*idem*) Zijn klachten, zijn beloften – ál gelogen.
- Jos Platonisch, verdomme!
- Jos Mijn schoon geheim ligt te verdrogen op de macadam.
- Jos Akkoord! En dat doet pijn! Dat geef ik toe – maar wat dan nog? Wie omelet wilt eten, moet niet treuren om gebroken eieren. Er valt nu eenmaal in de wereld meer gezinnestrel te rapen dan één zotte ziel kan geven óf ontvangen – een verleidingske is dan rap gebeurd, jawel. Maakt dat van ons ineens een slecht mens? Haalt dat per se de liefdes neer die in ons hart geplant staan gelijk een eik? We zijn maar wie we zijn. En zo belangrijk is al die seks toch niet? Ik ken de Jos, ik ken ook hem, ik ken ons allemaal wij zijn er niet op uit mekaar te kloten, we doen gewoon ons best, en soms – oké! – loopt het verkeerd. En dan? Er zijn in 't leven doorslaggevender waarden dan eeuwige zuiverheid en onrealistische trouw. Veel hoger aangeschreven staan vergeving en compassie. De schoonste deugd is kunnen delen à tout prix. Geloof mij, mannen! Niet de tijd heelt alle wonden, maar de samenzang. Het samenspél. Zelfs de diepste snee laat zich het best verzorgen met wat moederzalf een kus of twee, met wat gemeend geliefkoos bovenop – en dat in groep? Daar kan geen wondermiddel tegenop, qua reparatie en verzoening.
- Jos (*grient nog meer*) Maar Jos, het doet zo'n zeer, vanbinnen, hier!
- Jos Dat weet ik, Jos, dat weet ik wel... Allez, komt hier. (*trekt Jos naar zich toe, tongt hem teder*) Voilà. Voelt dat al niet wat beter aan?

Jos *(snikt na)* Ik weet niet...

Jos Ge moet uw best doen, ook! Ge moet het willen! *(kust hem weer, wat inniger)* Ziet ge wel? En kom, kijkt nu de Jos eens aan. En Jos? Gij hem! Vooruit! Laat u niet kennen, alletwee. Allez!

Jos *(laat zich aankijken; fluistert)* Het spijt mij, Jos. Echt waar.

Jos *(laatste nasnik)* Het spijt mij ook. *(omarmt hem, onwennig)*

Jos *(even onwennig, fezelt)* Oh, Jos...

Jos *(idem)* Ik ben zo blij.

Jos Voilà! Zo moeilijk is dat toch niet? En kom, kúst nu eens mekaar. Allez, toe! Doet het voor mij, als 't voor mekaar niet lukt. *(de twee kussen, eerst aarzelend, dan heftig)* En gijlie ook. Vooruit! Nu kunt ge niet meer achterblijven. Als gij u tweeën niet verzoent, laat g' elk van ons staan schilderen. Komaan! *(probeert ook een Jos te muilen)* En wij dan ook!

Jos Blijft van mijn lijf! Nu moet ge niet meer afkomen! Een hoerenboel is boter aan de galg voor mij. Saluut! Allemaal! *(blijft)*

Jos Joske, laat u nu toch eindelijk eens gaan.

Jos Zo erg is dat toch niet, wat foefelen en smossen met mekaar.

Jos Ge kunt toch op zijn minst proberen?

Jos Het is het beste medicijn.

Jos Zie ik eruit alsof ik ziek ben, behalve dat ik bijkans moet braken?

Jos Er zijn ziektes waarvan niemand weet dat hij ze heeft, tot hij ervan genezen raakt. *(kust hem)* Ewel?

Jos *(verbaasd)* Amaai... *(kust voorzichtig terug)* Straks hebt ge nog gelijk. *(kust een andere Jos)*

Jos *(lacht)* Amaai! Gij zijt nogal genezen, zeg! *(kust terug)*

Jos Ik ben nog nimmer zo gezond geweest. Ik ben begot herboren! *(kust woest terug, en begint te foefelen en te smossen met alle Jossen — op één na)*

Jos Blijft van mij af, ik smeeek het u. *(weert de smossende Jossen af)* Doet gijlie maar wat ge niet laten kunt. Laat mij met rust.

Jos Allez, komaan!

Jos Laat u niet kennen.

Jos Zien eten doet eten.

Jos Al doende krijgt men goesting.

Jos *(verontwaardigd)* Pardonneert mij, hoor! Wat seksueel gepampel als placebo tegen leegte? Dat laat ik graag passeren!

Jos Wat zegt die nu?

Jos 'Gepampel'?

Jos Voelt hij zich te goed of zo?

Jos Gij gaat niet toch beginnen, Joske.

Jos Doet mee en zwijgt erover, kom.

Jos Gij zijt maar zo goed gelijk een ander.

Jos (*schamper*) Dat klopt. Gij smost, ik pas. Het een is 't ander waard.

Jos Vanwaar uw meerderwaardig toontje dan?

Jos (*parodieert hem*) 'Placebo'? 'Leegte'?

Jos 'Gepampel'!

Jos Wie denkt die dat hij is?

Jos Houdt gij ons voor stommeklotten, Jos?

Jos Wij zouden ons mispakken, allemaal? En gij alleen schiet hier de hoofdgaai af?

Jos En wat is uw 'placebo', soms?

Jos Geen. Ik hou het voor gezien. Ik stap eruit.

Jos Jos, hangt niet de chicaneur uit en blijft nog wat.

Jos Doet niet onnozel.

Jos Allez – we zullen wij onz' manieren houden, oké?

Jos Voor wie? Voor hém?

Jos Is dat democratie?

Jos Dat hij het aftrapt.

Jos Joske, stopt met pezeweven en blijft nog wat!

Jos Met weggaan heeft het niets te maken. Ik trek er een streep onder. Finaal. Ik stap eruit. (*stilte*)

Jos (*begint te wenen*) Joske toch, dat kunt ge niet menen.

Jos Ja maar, doet gijlie rustig voort. Het is geen drama. Het is gewoon genoeg geweest.

Jos Hoe kan dat nu geen drama zijn?

Jos Iemand die eruit stapt, djiezes!

Jos Dat is een ramp en een blamage.

Jos Wat zegt dat niet over ons?

Jos Niets. Doet rustig voort. Ge moet naar mij niet kijken. Er verandert niets. Ik zal alleen gelukkiger zijn dan nu.

Jos En mét ons zijt ge niet gelukkig?

Jos Dat is toch duidelijk?

Jos (*weent*) Maar Joske, zegt dat niet. Dat doet zeer.

Jos Zeg, makker — denkt ge soms dat wij zo gelukkig zijn met u?

Jos Een reden te meer om eruit te stappen. Ik doe u allemaal een plezier.

Jos *(weent)* Maar nee! Het zal nooit meer zijn lijk vroeger, zonder u!

Jos Ochot — als ik onder tram 4 sukkel en mijn pijp uitblaas, wordt ge dat ook gewoon.

Jos Maar nee! Ik ga u missen! Ge doet mij ongelofelijk zeer!

Jos Zeer? Stampst eens op mijn schenen — dát doet zeer. Als hij wilt gaan, dat hij het aftrapt.

Jos Hij krijgt van mij een koord cadeau.

Jos Van mij een lift naar de hoogste toren.

Jos Een scheermes en veertig potjes pillen.

Jos *(grient)* Mannen, stopt daarmee. Ik vind dit echt niet om te lachen.

Jos *(idem)* Dat loopt hier echt uit de hand.

Jos Waarom doet er niemand iets?

Jos *(wil Jos terzijde nemen, Jos blijft staan)* Jos, doet geen overhaaste zotte dingen, jongen. Laat het wat bezinken en doet weer normaal. Komaan!

Jos Ge zijt uzelf niet, Jos, da's al.

Jos Drinkt een pint en eet een droge worst.

Jos Maakt een lange wandeling of twee.

Jos Het is bezonken en beklonken. Ik stap eruit.

Jos Doet niet onnozel, laat u helpen!

Jos We zijn hier voor mekaar!

Jos *(weent)* Dat is toch waar?

Jos Mekaar — daar heb ik niets meer mee. Ik wil gewoon, in alle rust en intimiteit, een punt plaatsen achter mijn absurditeit.

Jos Joske! Alstublieft!

Jos Stopt daarmee!

Jos Wij zijn er voor mekaar, dus ook voor u!

Jos Dat heeft ons groot gemaakt en recht gehouden!

Jos Daar geloven wij in!

Jos Geloof maar op. Ik gun het u. Geloof? Dat is een heel schoon ding, voor mensen in problemen. Er is geen sterkere drug te koop. Het kost alleen wat speeksel en wat goede wil, en ge moet uw merchandise niet eens bestellen in Colombia. Ik wou oprecht dat ik er ook in kon geloven — in geloof. Wat dat betreft benijd ik elk van u. Echt waar. *(lange stilte)*

Jos Het spijt me, Jos. *(kijkt de andere Jossen aan, zij kijken weg of slaan de ogen neer)* Wij hebben mekaar.

Deel 3

De Jossen voeren een variant uit op het woest en woordeloos ritueel uit deel I.

Dit keer is het een ritueel van kleinering jegens de rebellerende Jos.

*Zijn vernedering wordt van langsom harder en fysieker. Gaandeweg schreeuwt hij om hulp en genade,
zijn aangezicht en zijn handen bloeden.*

Het ritueel duurt, de uitputting lonkt — zowel voor de beulen als het slachtoffer.

Deel 4

Onverwachts hapert het ritueel en valt stil. Allen hijgen uit, behalve één – de rebellerende Jos. Hij ligt languit en bewegingloos op het voortoneel, bebloed en met gescheurde kleren. De Jossen gaan zitten, verscheurd tussen schaamte en smart. Een zeer lange stilte volgt.

Jos *(staat op en neemt plaats achter een klein spreekgestoelte)* Vrienden? Afscheid nemen is niet simpel. Woorden schieten al tekort in ons leventje van alledag. Hoe moeten wij dan gestalte geven aan een leed van deze omvang het verliezen van een boezemvriend? Vreemde volken kiezen de omweg der gebaren. Daar zijn het vreemde volken voor. Zij scheuren zich de zondagse kleren van het lijf. Zij strooien sintels op hun hoofd, soms rechtstreeks uit de kachel. Zij lopen barrevoets achter de doods-kist van hun beminde, over de gebroken spiegels van hun samenwoning. Een geste die even schoon als hartverscheurend is. En toch, beste vrienden, kan zij ons niet bevredigen. Wij kiezen voor woorden, hard en duidelijk, ook al schieten zij tekort. *(instemmend gemompel en snikken bij de Jossen)* Zo zegt men bijvoorbeeld, vrienden ‘Van de doden niets dan goeds.’ Men bedoelt dat dan ironisch. *(wijst naar de gevallen Jos)* In dit geval maakt ironie geen kans. Er valt geen kwaad woord te verzinnen over Jos. Akkoord wij hadden al eens een verschil van mening. Met wie hebben we dat niet? En ja Jos was niet de gemakkelijkste. Wat dan nog? Het maakte hem bijzonder. Jos lag dwars. Jos roeide tegen de stroom in. Jos deed dat graag. Daarom hielden wij van hem. Jos was ons betere ‘ik’. Een voorbeeld voor ons allemaal. En dat lichtende exempel, vrienden, zijn wij thans kwijt. Dat is een bittere, bittere pil.

(ontroerd; korte stilte; kijkt naar boven)

Jos? Ik weet niet of ge mij kunt horen, maar beseft één ding. Wij zijn veel armer zonder u.

Maar op één manier hebt ge ons rijker gemaakt, en daar trekken wij ons aan op. Gij hebt ons een juweel geschonken dat we kunnen koesteren, waar dan ook, wanneer dan ook. Niemand neemt het ons nog af de memorie aan een uitzonderlijk mens. Een dierbaar dichter. Een vriend uit de duizend. Vaart wel, Jos – waarheen ge ook gaat. We zullen u missen. We komen u dra achterna.

(gaat zitten, neemt een schouderklopje in ontvangst; bedrukte stilte met hier en daar gekuch en gesnif)

Jos *(staat op, als voor de rol van ceremoniemeester, met navenant professionele rouwstem; achter het kathedertje vandaan)* Wij danken u voor deze aangrijpende getuigenis. *(haalt een steekkaart te voorschijn)* En dan luisteren we nu, gezamenlijk, op vraag van familie en vrienden van de ontvallene, naar *(leest)* de eerste beweging van het Strijkkwintet van Franz Peter Schubert, in de interpretatie van het onvolprezen Alban Berg Quartet, voor de gelegenheid aangevuld met niemand minder dan Heinrich Schiff. *(kijkt naar de techniek, schrikt)* O. Pardon. Dat is de muziek voor een andere... volgende... Duizendmaal excuus.

(haalt gegeneerd een andere kaart te voorschijn)

Op vraag van de familie en de vrienden van de ontvallene luisteren wij thans, gezamenlijk, naar *(leest)* het lievelingslied van Jos, te weten ‘The River’, van Bruce Springsteen.

(opgelucht knikje richting techniek; gaat zitten; een pijnlijke stilte volgt; een nieuw, geïrriteerd knikje richting techniek)

Uit de boxen knalt ‘Born in the USA’ van Bruce Springsteen.

De rouwenden zijn zichtbaar ontsteld.

Jos *(gebaart ingehouden kwaad naar de techniek dat ze ‘Born in the USA’ moeten afbreken; dat gebeurt abrupt; gegeneerd)* Tot zover, dus... Bruce Springsteen. En dan verleen ik nu het woord aan een goede vriend van de ontvallene, die erop stond om een persoonlijk woordje van afscheid uit te spreken.

Jos *(neemt trillend van emotie en zenuwen plaats, haalt beduimeld papiertje te voorschijn)*

Beste Jos. *(begint te wenen)*

Ik kan het niet! Het lukt niet! *(wil wegstappen van de kathedertje)*

Jos *(fluisterend)* Ge kunt het.

Jos *(idem)* Doet voort!

- Jos *(idem)* Bijt op uw tanden!
- Jos *(vermant zich, leest)* Beste Jos. Ik... Ik heb zo'n enorm... gevoel van onrecht. Bij heel deze... deze cirque hier. Er ligt... echt waar... een kassei. Op mijn maag. Ik... *(stopt met lezen, spreekt voor de vuist weg)* Ik had daar moeten liggen, Jos. Gij hadt hier moeten staan. Om te beginnen *(dappere glimlach)* dat had een betere speech opgeleverd. *(toch tranen; vermant zich weer)* Ten tweede ik schaam mij. Ik was u niet waard. Niemand was u waard. *(grient)* Gij waart mijn held van kleins af aan en ik heb nooit de kans te baat genomen om u dat te zeggen en als ik eraan denk dat ik u van nu af aan nooit meer... *(weent)* Ik kan het niet, ik kan het niet! *(loopt weg, gaat weer zitten)*
- Jos *(geeft de vorige spreker een smetteloze zakdoek en een professioneel schouderklopje; achter de kathedr)* De volgende hommage is eveneens van een dierbare vriend aan het adres van de ontvallene. *(gebaart plechtstatig naar de volgende spreker)*
- Jos *(lijkbleek; heeft geen papier bij zich; zoekt naar woorden, slaat met de vuist op de kathedr)* Jos? *(stilte)* Godverdomme, jong. *(stilte)* Het doet zeer. *(stilte)* Het doet heel zeer. Het is gelijk dat ze zeggen. De beste gaan eerst. Doeme toch. *(stilte)* Als ik dan denk aan alles wat we samen nog gingen doen? Gij en ik? Het is om zot van te worden. *(stilte)* Stapelzot. *(stilte)* Maar ik ga dat toch doen, Jos. Alles. Hier. In m'n eentje. Ter ere van u. Ginder boven. Of diep beneden ons. Dat kan me niet schelen. Maar waar dan ook laat u niet kennen, Jos. Geeft ze godverdóeme op hun kloten. Laat ze ginderachter weten wie ge zijt. Lijk dat ge dat hier al zijn leven hebt gedaan met ons. Ze zullen rap genoeg weten wie ze voor zich hebben. Meer heb ik niet te zeggen. Respect, Jos! Respect! *(gaat ontroerd zitten)* Doeme, toch.
- Jos *(hautain knikje naar de vorige spreker)* Hartelijk dank voor uw... doorleefde getuigenis. *(leest van een steekkaart)* Thans brengt een laatste boezemvriend van de ontvallene zijn slothommage.
- Jos En ik dan? Ik heb ook van alles te zeggen!
- Jos *(neemt plaats achter kathedr)* Daar is het nu wat laat voor, makker. *(haalt twintig speechbladzijden te voorschijn)*
- Jos Waarom hij wel en ik niet?
- Jos *(kijkt ongerust naar de techniek)* Helaas is onze tijd beperkt en we zijn al... *(wijst op zijn horloge)*
- Jos Ik heb maar een minuutje nodig, bij mij komt zoiets recht uit het hart.
- Jos Ge hadt maar moeten afspreken, lijk iedereen.
- Jos Afspreken? Wat is dat hier een rouwdienst of een tramreglement?
- Jos Sorry, onze volgende plechtigheid staat al... Tenzij... *(wijst naar Jos achter de kathedr)* mijnheer zijn verhaal in wil korten?
- Jos *(zwaait met de twintig pagina's)* Ik heb hier dag en nacht op gezweet! Als ik één draad doorknip, stuikt het verband ineen! Dan kan ik al evengoed niet spreken!
- Jos Dan spreek ik wel in uw plaats! Ik hang niet aan verbanden vast!
- Jos Mannen – alstublieft, zeg.
- Jos Een beetje minder heftig kan ook.
- Jos *(weent)* We gaan toch juist nu geen ambras maken?
- Jos Ik ben beschaamd in alletwee uw plaats.
- Jos *(wijst op een tot dan toe zwijgzame Jos)* Straks zijn alleen hij en ik niet aan het woord geweest! Dat kan toch niet? Het is een schande!

- Jos Laat mij erbuiten, ik heb geen speech van doen om te treuren.
- Jos Dat hád toch gekund? En zijn ze aan u iets komen vragen?
- Jos Laat mij ervan tussen, zeg ik!
- Jos Kan ik beginnen speechen, of gaat ge blijven ruzie zoeken?
- Jos Ge hadt allang bezig kunnen zijn, hadt ge mij die ene minuut iets willen laten zeggen.
- Jos Valt toch dood.
- Jos Valt zelf dood!
- Jos *(dooreen)* Mannekes, komaan!
- Jos Beste mensen, een béétje consideratie...
- Jos Alstublieft, zeg!
- Jos Zouden we niet beter nog een plaatje opleggen en daarmee uit?
- Jos *(weent)* Stopt met roepen! Allemaal!
- Jos *(wijst op zijn horloge)* Het spijt me maar u moet echt aanvragen.
- Jos Ah nee, hé! Ik niet spreken? Hij ook niet!
- Jos Wat gaat ge doen? Mij de mond snoeren?
- Jos Zolang gij staat te babbelen, babbel ik ook! Los erdoor, als 't moet! Begint maar! Kom!
- Jos Mannekes — alstublieft! Legt eens een andere plaat op, alletwee!
- Jos *(half hysterisch)* Ik kan hier niet tegen, ik kan hier echt niet tegen!
- Jos Als gij u belachelijk wilt maken? *(begint zeer luid te lezen)* 'Pas wanneer wij iets verliezen, beseffen wij de waarde ervan. En hoe onherroepelijker het verlies is, des te nonchalanter en onbedachtzamer waren we toen we nog in de overtuiging verkeerden dat wij niet verliezen kónden. Precies zo is het gegaan met Jos en onze vriendschap voor hem.'
- Jos *(er luid overheen)* Dat is de meest belachelijke speech die ik in heel mijn leven al heb gehoord. Uit wat hebt ge dat overgeschreven? Reader's Digest? Het kookboek van de boerinnenbond? Toon Hermans? Ik heb eens een kozijn gehad met een waterkop, die kon ook van 's morgens tot 's avonds dat soort gezever uit zijn botten slaan. Zijn geuur heeft hem nog neergeschoten om ook eens vijf minuten rust te hebben.
- Jos *(er ook overheen, krijsend inmiddels)* De Jos is nog niet goed dood en we staan al op zijn graf te dansen!
- Jos Ik wil dat ge nu zwijgt! Nu! Allemaal!
- Jos *(paniekblik, toch bezwerende, sussende gebaren)* Beste mensen! Denkt toch om de gevoelens van de rouwenden!
- Jos *(eroverheen)* Ik schaam mij de grond in, om u allemaal!
- Jos *(idem)* Zouden we niet beter wat muziek draaien en voor de rest onz' muil houden?

'Born in the USA' barst weer even los, om even abrupt weer te stoppen.

Jos *(kijkt paniekerig naar de techniek; probeert zich boven het kabaal verstaanbaar te maken)* Beste mensen! Het spijt me zeer maar we moeten nu echt gaan besluiten, anders... *(stokt, net als de anderen)*

Jos *(krabbelt op het voortoneel luid kreunend recht)* Waar ben ik?
(grijpt naar zijn hoofd, kijkt naar zijn handen, ziet het bloed) Wat is dit? Wat is er gebeurd? *(stilte)*

Jos *(valt wenend op de knieën)* Ge moet het ons vergeven, Jos. Wij hebben het niet gewild. Niet dit!

Jos *(vouwt zijn twintig pagina's samen en bergt ze op)* Het was gepasseerd voor dat we er erg in hadden, Jos.

Jos Het was sterker dan onszelf.

Jos In onze plaats hadt ge krák hetzelfde voorgehad.

Jos We zijn verheugd dat we nog de kans krijgen u dat te melden.

Jos We zijn blij dat ge terug zijt, Jos. Terug bij ons.

Jos Ja, ja. Dat ook natuurlijk.

Jos Wilt ge het ons vergeven, Jos?

Jos Alstublieft?

Jos Alstublieft, Jos.

Jos Zegt ja.

Jos Vergeven? *(stilte)* Dat zal niet gaan, mannen. *(wrijft het bloed af aan zijn kleren)* Wat valt er te vergeven? Ik vind het fantastisch. Dit was exact wat ik nodig had.

Jos *(snift na)* Niet met onze voeten rammelen, Jos. Niet nu.

Jos Dit is te pijnlijk om ermee te zwanzen.

Jos *(lacht)* Maar nee. Ik ben oprecht blij. Ik ben verzoend. *(kust de sniffende Jos op de wang)* Een beetje gekneusd maar voor de rest? Fundamenteel? Gezond en blij. Gelooft mij vrij!

Jos *(ontroerd)* Bedankt, Jos. Echt waar. *(kust hem op de wang)*

Jos *(schudt hem de hand)* Uit de grond van ons hart, bedankt.

Jos Merci!

Jos Nee, nee! Gijlie zijt bedankt. Ge hebt mij verlost.

Jos *(geeft hem een schouderklopje)* Ik dacht dat ge het ons voor altijd kwalijk zoudt nemen.

Jos Zijt ge zot? Het had veel eerder moeten gebeuren.

Jos *(gegeneerd lachje)* Dat zou ik nu toch ook weer niet zeggen.

Jos Toet, toet! Ik was eraan toe.

Jos *(geeft Jos een joviale klap op de rug)* Ge ziet wel, nietwaar?

Jos *(grijnst, half in pijn)* Aw! Voorzichtig, jong...

Jos Wat een mens al niet moet bewerkstelligen om wat tot bezinning te komen, nietwaar?

(geeft hem nu ook een stevige knuffel)

Jos *(lachend)* Aw!

Jos Hadden we het op voorhand geweten, gij linke loebas dat ge daar zijt?
We hadden er nog een zwaardere lap op gegeven. Nietwaar, mannen?
(knipoog, geeft Jos een knuffel, zelfs kleine rondedans)

Jos Aw! Allez, jong! Aw! *(maakt zich los)*

Jos Doeme toch — gij ouwe zot. Komt hier! *(knuffel)* Ik ben effenaf blij dat ge terug zijt!
(blijft Jos vastklemmen) Ge zijt meer dan welkom, jong! Meer dan welkom! *(klemt nog meer)* Doeme toch!

Jos *(maakt zich los uit de knuffel)* Hola, hola. *(lacht)* Kleine correctie, vriendekes.
Ik ben wel terug maar ik blijf niet.

Jos Hoe?

Jos Ik ga weg.

Jos Maar ge zijt nog maar juist terug!

Jos Juist daarom. Ik wil vertrekken voor ge er weer aan gewoon zijt dat ik er ben.

Jos Maar Jos... Dat kunt ge ons niet aandoen!

Jos Dat is een slag in ons gelaat.

Jos Dat is ons twee keer kwetsen!

Jos Au contraire. Ik wil u juist zo weinig mogelijk blesseren. Dan is de korte pijn de beste.

Jos Wel, merci.

Jos Ge hadt al evengoed weg kunnen blijven.

Jos Dat is het 'm juist. Ge wáárt mij al verloren. Ge hadt u daar zelfs bij neergelegd. Dus als ik wegstap, nu, doe ik dat zonder schuld of averij aan wie dan ook. Wel dank u wel! Zo vrij was ik nog nooit.
Mannekes, toch! Ik sta te likkebaarden om u te verlaten en mij vast te bijten in een plezier, zo ver als 't kan van hier — 't zou anders geen plezier meer zijn, nietwaar? *(lacht)* Zodoende, beste vrienden, wreed bedankt en dik merci. Tot nooit meer ziens — of tot ergens in den draai, we zien dat wel.
Of we zien het niet. Van nu af aan maakt dat geen moer meer uit.
(stapt achterwaarts en monter zwaaiend weg) Allemaal dankzij u!
Ge zijt fantastisch! Ik zal altijd aan u denken, waar ik ook mag beesten en mag feesten! Bye-bye!
Zwaai-zwaai! Saluut! *(af; lange stilte)*

Jos Wacht! Ik ga mee, Jos! Wacht op mij! *(loopt ook af, Jos achterna)*

Jos *(stilte)* Hebt ge dat van mijn leven al geweten?

Jos *(onthutst)* Die trappen het af, alletwee.

Jos Welja, mannen... Komaan... *(kijkt de weggelopenen na)* Als ge er eens goed over nadenkt?

Jos Wat dan?

Jos *(loopt de twee Jossen achterna)* Wacht op mij! Ik kom ook! Wacht op mij! *(af)*

Jos Godverdomme, 't is niet waar, hé. *(tot de resterende Jossen)* En gijlie ook, zeker? Allez, kom!
Trapt het maar af, allemaal! Laat mij maar weer stikken, in mijn eentje! Kom! Vanonder mijn ogen!

Jos Joske, zo moogt ge dat niet noemen, 'laten stikken'.

Jos Hoe moet ik het dan noemen? Een bloemekke in mijn gat laten steken?

Jos Ge moet niet grof worden! Daar kan ik echt niet tegen!

Jos Trapt het dan af! Haast u of ge zijt ze kwijt — floeren bosaap dat ge daar zijt!

Jos Als ge zo begint? *(loopt weg)* Wacht op mij! Joske, wacht op mij! *(af)*

Jos Wat staat gijlie hier nog te gapen, crapuul? 't Is die kant uit!

Jos *(kucht)* Wij hebben besloten om de anderen niet te volgen.

Jos Olala! Waar gaan we dat schrijven?
Twee mensen met gezond verstand en gevoel voor verantwoordelijkheid!

Jos *(aarzelt, gegeneerd)* Wij willen de andere kant uit gaan.

Jos Wel, gaat dan, hé! Mongolen! Kuist uw schup af! Laat mij maar weer in mijn eentje de boel rechthouden, lijk gewoonlijk! Dondert allemaal maar op! *(één Jos loopt weg, eerst elders heen, uiteindelijk — op het achtertoneel — toch achter de andere Jossen aan; één Jos is blijven staan)* Wat staat gij hier nog te doen? Zijt ge op zoek naar een ándere andere kant, misschien? Rot op!

Jos Ik blijf.

Jos Doet niet onnozel. Ik heb niemand nodig. Vanonder mijn ogen!

Jos Ik blijf, zeg ik.

Jos Moet ik u wegsláán, misschien?

Jos Doet wat ge niet laten kunt. Ik blijf.

Jos Waarom zoudt gij ineens blijven, en de rest niet?

Jos Ik weet niet...

Jos Hoe 'ik weet niet', 'ik weet niet'...

Jos Wel, ja... Gij en ik?

Jos Wat?

Jos Wij horen bij mekaar.

Jos Gij gaat niet beginnen, maat, met uw romantisch gezever. Trapt het af!

Jos *(gekwetst)* Noemt het gelijk ge wilt.

Jos Verkast! Verdwijnt! Kraamt op!

Jos Ik blijf.

Jos *(zucht)* Doet wat ge niet laten kunt. Maar ge moet van mij niets verwachten, oké?
Jos Dat doe ik niet.

Jos En ge moet niet denken dat ge op mij kunt rekenen, voor van alles.

Jos Dat doe ik niet.

Jos Plus daarbij, ik ga slapen.

Jos Ik ook.

Jos Maar ver genoeg van mij vandaan, oké!

Jos Wat denkt ge nu? Ik zou nog niet willen.

Jos *(spreidt een deken, haalt een kussen te voorschijn)* Die godverdomde klootzakken. Ik ben blij dat ze eindelijk weg zijn. Dat ze ontploffen. Allemaal, tedju! Ze hebben lang genoeg op mij geparasiteerd. Al die jaren – als ik daaraan denk? Wat heb ik in de plaats gekregen? Miserie en malcontentement. Stank voor dank. De klootzakken. Verraaiers. In de steek later.

Jos *(spreidt ook deken, vindt ook een kussen)* Ik ben er toch?

Jos Dat is iets anders!

Jos Wel, merci.

Jos Niet beginnen, hé! *(gaat liggen)* Slaapwel!

Jos Terusten. *(gaat ook liggen; stilte; kucht)*

Jos Dat gaat toch niet heel de nacht zo zijn, met dat kuchen van u?

Jos Nee, nee. Zijt gerust.

Jos En snurken doet ge ook, zeker?

Jos Niet dat ik weet. *(stilte)* Ik ben altijd aan het slapen, als ik snurk.

Jos *(zucht van ergernis)* Dat vind ik nu het al-ler-stom-ste wat ik in heel mijn leven al heb gehoord.

Jos Weet ge wat het is met u? Gij zijt veel te zenuwachtig. Ge boeit u te veel op. Ge zoudt wat tot rust moeten komen.

Jos Hola! Gij gaat mij hier niet proberen te masseren, makker! Die vlieger gaat niet op.

Jos Wie spreekt er van masseren? Gij hebt kalme muziek nodig, en zo. *(stilte)* Als ge wilt, zing ik voor u.

Jos Gij denkt dat ik daar níet zenuwachtig van word?

Jos Vertrouwt nu toch eens op mij! *(schraapt zijn keel, begint doodernstig te zingen)* ‘O Heer. d’Avond is neergekomen...’

Jos *(kreunt)* Dat vind ik nu het al-ler-ir-ri-te-rend-ste wat ik in heel mijn leven al heb gehoord.

Jos Dat komt omdat ik in mijn eentje zing. In groep is dat direct veel schoner.

Jos Gij gaat niet beginnen, hé!

Jos Zingt mee, Jos. Dat is het enige wat ik vraag. Ge moet het zelf niet schoon vinden, of goed, of wat dan ook. Al wat ik vraag is doet mee en doet uw best. *(stilte)* ‘O Heer. d’Avond is neergekomen...’

Jos *(zucht)* Soms, hè. Soms vraag ik mij af waaraan ik mijn leven heb verdiend.

Jos Allez, toe. Doet het voor mij. Dat is het enige wat ik vraag. 'O Heer. d'Avond is neergekomen. De zonne zonk, het duister klom. De winden doorruisen de bomen, en verre sterren staan alom...'

Jos *(aanvankelijk tegen zijn zin, maar gaandeweg steeds meer opgaand in het lied)*
'De winden doorruisen de bomen,
en verre sterren staan alom. Wij knielen neer om u te zingen, in 't slapend woud, ons avondlied.
Wij danken u voor wat w' ontvingen, en vragen Heer...' *(springt recht)* Wacht eens? Ik hoor iets!
Ze zijn daar! *(lacht)* Ze zijn daar! Ik wist het! Hoort ge het niet? *(rondedansje van pret)*

Jos *(ingespannen luisterend)* Nee.

Jos Ze zijn daar, godverdomme, die sloebers! Allez! Hoort ge het niet?

Jos *(lange stilte)* Ik hoor niets, Jos.

Jos *(stilte)* Nochtans... *(stilte)* Ik zou gezwóren hebben...

Jos *(stilte)* Sorry, Jos. Ik hoor niets.

Jos *(stilte)* Ge hebt gelijk. *(gaat weer liggen)*

Jos *(stilte)* 't Zal de wind geweest zijn.

Jos *(stilte)* Absoluut. Een stijve bries, lijk dat ze zeggen. *(van hier af begint het licht te faden)*

Jos Het kán fameus waaien hier.

Jos *(stilte)* Zijt maar zeker.

Jos Zeker deze tijd van 't jaar.

Jos *(stilte)* Absoluut. *(lange stilte)* Tedju, hé!

Jos Doeme toch.

Jos *(stilte)* Terusten, Jos.

Jos Slaapwel.

Fade-out.

doek.

Colofon

De Jossen. Val en revival der saamhorigheid is een toneelstuk van Tom Lanoye, geschreven in opdracht van Olympique Dramatique en Het Toneelhuis (allebei Antwerpen). Het ging ook in Antwerpen in première in 2004 en werd in dat jaar uitgegeven door Prometheus (Amsterdam), in één band met Diplodocus Deks. Triomf der archeologie.

De Jossen. Val en revival der saamhorigheid werd gespeeld door Jan Bijvoet (Jos), Tom Dewispelaere (Jos), Ben Segers (Jos), Isabelle Van Hecke (Jos), Stijn Van Opstal (Jos), Kristine Van Pellicom (Jos) en Geert Van Rampelberg (Jos). Lutje Lievens was regieassistente.

De tekst van *De Jossen. Val en revival der saamhorigheid* mag vrij worden gedownload en verspreid. Opvoeringen, geheel of gedeeltelijk, mogen pas plaatsvinden na een voorafgaande schriftelijke afspraak met SABAM

Aarlenstraat 75-77 1040 Brussel
+/32/2/286 82 11 contact@sabam.be www.sabam.be

© - Tom Lanoye, Antwerpen, 2004/2012

vorm: Jeroen Los 2012